

MĀSZINĪBU TEORIJU PAMATLICĒJAS UN VIŅU TEORIJAS

Florence Naitingeile (Nightingale) *Vides piemērošanās teorija*

Dzimusi labi izglītotā, bagātā angļu ģimenē Florencē 1820. gada 12. maijā. Ieguva privātu, labu izglītību, tomēr vēlējās savai dzīvei praktisku mērķi. 1851. gadā Naitingeile apmeklēja Vāciju, kur ieguva pamatus žēlsirdīgās māsas izglītībā un kļuva par slimnīcas direktri Londonā. Krimas kara laikā brīvprātīgi pieteicās strādāt ar ievainotajiem kara slimnīcā Turcijā. Tur viņa saprata un aprakstīja vides sanitāro apstākļu nozīmi ievainoto aprūpē. Pēc kara Naitingeile Anglijā noorganizēja pirmo žēlsirdīgo māsu skolu pie Svētā Tomasa slimnīcas.

F. Naitingeile uzskatīja, ka māsas galvenā darbība nav medikamentu nozīmēšana un slimības ārstēšana. Māsu galvenie uzdevumi ir nodrošināt svaigu gaisu, gaismu, siltumu, tīrību, klusumu, adekvātu uzturu (F. Naitingeile 1860.)

Pacienta novērošana un datu ievākšana ir saistīta ar pacienta veselības stāvokļa un vides faktoru savstarpējās iedarbības novērtēšanu.

Savu pieredzi, kopjot ievainotos karavīrus Krimas kara laikā, viņa pielietoja, aprakstot higiēnas un sanitārā stāvokļa nozīmi pacientu aprūpē. Naitingeilas „Aprakstošā teorija” informēja māsas domāt, ka aprūpes process ir akcentēts uz pacienta un vides saistību. Māsas pienākums ir sagādāt pacientam vislabākos apstākļus, lai daba viņam palīdzētu.

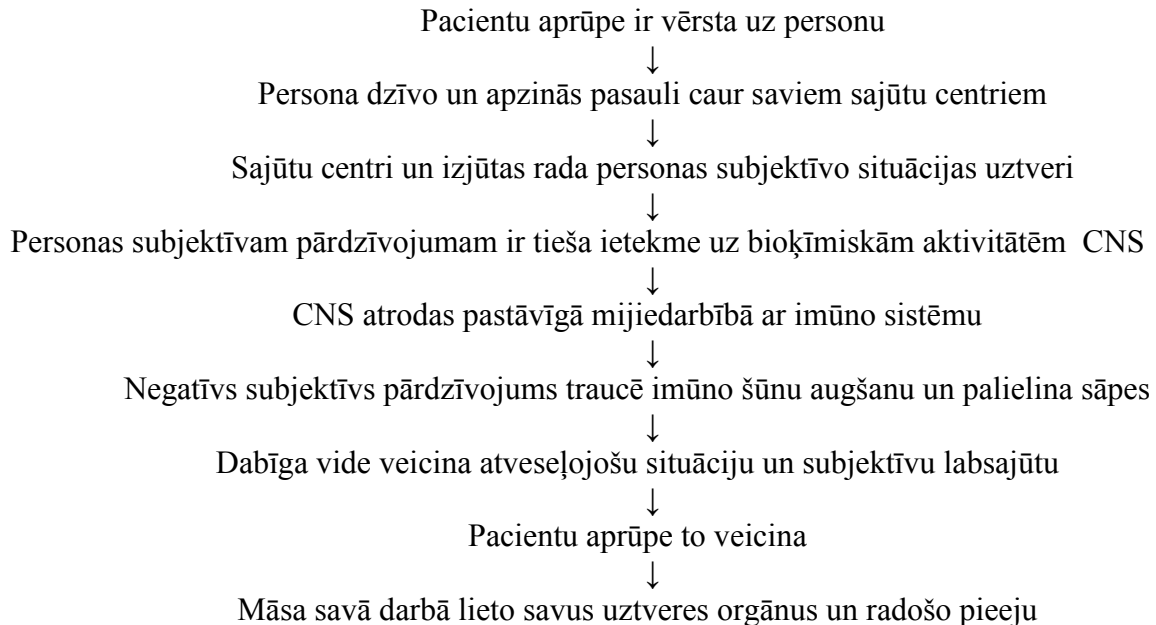
Savos darbos viņa aicināja māsas darboties klienta labā. Viņas darbības principi ietvēra praksi, pētniecību un izglītību. Naitingeila mācīja un pielietoja aprūpes procesu, uzsverot, ka „vitālo funkciju novērošana un novērtēšana nav informācijas un faktu uzkrāšana, bet ar mērķi, lai glābtu dzīvību, uzlabotu veselību un radītu komfortu”.

Grāmatā „Piezīmes par māsas praksi”(1869.) viņa uzsver, ka māsām jākoncentrē uzmanību uz pacientu, nevis slimību.

Viņa aprakstīja, ka māsām savā darbā jāpielieto rokas (praktiskās iemaņas), galva (teorētiskās zināšanas) un sirds (attieksme, empātija), bet svarīgākā ir sirds, tātad iejūtīga attieksme pret pacientu.

F. Naitingeile mira 1910. gada 13. aprīlī 90 gadu vecumā.

FLORENSAS NAITINGEILAS MODELIS SĀPJU UZTVERŠANAI

Mira Levine *Enerģijas saglabāšanas modelis*

M. Levaines māsas izglītība sākās Čikāgā Cook (Kuka) māsu skolā, bakalaura un maģistra grādu ieguva Veina universitātē Detroitā. Strādājusi vispirms kā nodaļas māsa, klīniskās prakses vadītāja, veco ļaužu mītnes vadītāja, ķirurģiskās nodaļas direktre, mācījusi māsu zinātņi universitātēs Čikāgā, Laiolā, Ilinojā, un Rašā.

Viņa apraksta: lai virzītu māsas darbu, jālieto četrus enerģijas saglabāšanas principus:

- klienta enerģijas saglabāšana
- strukturālā veseluma saglabāšana (fizioloģiskās, garīgās, reliģiskās īpašības)
- personas veseluma saglabāšana
- sociālā veseluma saglabāšana.

Viņa apraksta pacientu kā integrētu būtni, kas atrodas mijiedarbībā ar vidi vai adaptējas tajā, saglabājot vai uzkrājot enerģiju kā primāro pamatu. Piemērošanās vai adaptēšanās ir svarīgs nosacījums cilvēka veselībai. Cilvēks piemērojas videi, lai uzturētu savu pilnvērtību. Maiņas dzīvē ir pastāvīgas un liek cilvēkam nepārtraukti piemēroties. Dzīvot nozīmē pielāgoties.

Māsas prakses mērķis ir veicināt pilnību, un katram indivīdam nepieciešama individuāla pieeja, lai veicinātu spēju pielāgoties nemitīgi mainīgajai videi. Sekmīga piemērošanās rada labāko saskaņu ar vidi un to izdara veidā, kas ietaupa enerģiju, veicina struktūras pilnīgumu, personisku un sociālu pilnīgumu. Saglabāšanas mērķis ir veselība

Virginija Hendersone *Pamatvajadzību teorija*

Viržīnija Hendersone dzimusi 1897. gadā ASV Viržīnijas pavalstī. Māsu izglītību ieguva Vašingtonas Armijas māsu skolā. Pēc tam ieguva bakalaura un maģistra grādus māsu zinātnes izglītībā Kolumbijas universitātē. Viņa ir definējusi māsu zinātni, izdevusi grāmatu „Principles and practice of nursing” (Māsu darba principi un prakse).

Viņa definē māsu darbību, kā palīdzību indivīda slimības un veselības aktivitāšu veikšanā, veicinot veselību un atveseļošanos, ko var sasniegt, ja ir spēks un zināšanas. Aprūpes procesa mērķis ir palīdzēt klientam sasniegt neatkarību, cik ātri vien iespējams. Slimību viņa apraksta kā neatkarības zaudēšanu.

V. Hendersones māszinību teorija (1955.) ietver cilvēka pamatvajadzības:

1. Normāla elpošana
2. Adekvāts uzturs un šķidruma uzņemšana
3. Ķermenim nevajadzīgo vielu izvadīšana
4. Kustēties un darboties vēlamajā pozīcijā
5. Miega un atpūtas veicināšana
6. Piemērota apģērba izvēle, apģērbšanās un izģērbšanās
7. Normālas ķermeņa temperatūras saglabāšana, piemēroti ģērbjoties, mainot vidi
8. Ķermeņa higiēnas un aizsardzības ievērošana
9. Izvairīšanās no apkārtējās vides briesmām un citu ievainošanas
10. Saskarsme ar citiem, emociju, vajadzību, baiļu vai domu izpaušana
11. Rīkošanās saskaņā ar savu reliģiju
12. Darbs, kas sniedz gandarījuma sajūtu
13. Piedalīšanās dažādos atpūtas pasākumos (brīvā laika izlietošanas pasākumos)
14. Mācīšanās, zinātkāres apmierināšana, kas nodrošina normālu attīstību un veselību, pieejamo veselības iestāžu izmantošana.

Hendersone raksta, ka *māsa ir pagaidu samaņa nesamaņas klientam, vēlme dzīvot tam, kurš vēlas pašnāvību, kājas klientam pēc amputācijas, acis tam, kurš zaudējis redzi, pārvietošanās iespēja zīdainim, zināšanu un uzticēšanās avots jaunai mātei, valoda tam, kurš ir par vārgu, lai runātu (1966.)*

V. Hendersone mira gandrīz 100 gadu vecumā 1996. gadā.

Dorothea Orem *Pašaprūpes vajadzību teorija*

Dorothea Orem dzimusi ASV Baltimorā. 1930. gadā beigusi Providences slimnīcas māsu skolu Ņujorkā, 1945. gadā ieguvusi maģistra grādu māsu izglītībā Katoļu amerikāņu universitātē. Strādājusi kā nodaļas māsa, vadījusi māsu skolu, strādājusi Veselības departamentā un ASV Veselības ministrijā, bijusi profesore māsu zinību fakultātē Katoļu amerikāņu universitātē.

D. Orem apraksta trīs lielus jēdzienus māsu teorijās: *pašaprūpes trūkums, pašaprūpe un māsas darbības sistēma*.

Teorija *par pašaprūpes trūkumu* satur zināšanas par pašaprūpi, pašaprūpes spēju, terapeitisko pašaprūpes nepieciešamību, attiecībām starp pašaprūpes trūkumu un māsas darba iespējām.

Pašaprūpe apraksta to rīcības daļu, kas atkarīga no pašaprūpes spējas un kas regulē cilvēka iesaistīšanos dažādās ārējās un iekšējās pašaprūpes darbībās. Pašaprūpe ir personiska spēja, ko iemācās sabiedrībā.

Māsas darbības sistēma dod struktūru māsas darbībai un klienta aprūpes ievirzei, lai palīdzētu klientam viņa pašaprūpē vai aprūpē.

D. Orem definē 8 cilvēka pašaprūpes vajadzības:

1. Nodrošināt pietiekošu skābekļa uzņemšanu
2. Nodrošināt pietiekošu šķidruma uzņemšanu
3. Nodrošināt pietiekošu barības vielu uzņemšanu
4. Nodrošināt normālas izvadprocesa norises un to aprūpi
5. Nodrošināt samēru starp aktivitāti un atpūtu
6. Nodrošināt samēru starp vēlmi būt vienam un uzturēšanos sociālā sabiedrībā
7. Novērst apstākļus, kas var kaitēt cilvēka labsajūtai, veselībai, dzīvībai
8. Stimulēt savu iespēju īstenošanu un attīstību sociālā grupā saskaņā ar cilvēka potenciāliem, ierobežojumiem un vēlēšanos būt normālam (*normalitāte*)

Latvijas Māsu ētikas kodekss

Māsas galvenajam pienākumam ir četras sastāvdaļas: stiprināt veselību, atjaunot veselību, novērst saslimšanu, atvieglot ciešanas.

Nepieciešamība pēc aprūpes ir universāla. Pacientu aprūpei būtiska ir bijība pret cilvēka dzīvību, pašcieņu, tiesībām. To neierobežo tautība, rase, ticība, ādas krāsa, vecums, dzimums, politiskie uzskati vai sabiedriskais stāvoklis. Māsa sniedz aprūpes pakalpojumus personām, ģimenēm un sabiedrībai un saskaņo tos ar citu atbilstošo profesionālo grupu pakalpojumiem.

Māsas un cilvēki Māsas pienākums pirmām kārtām attiecas uz tiem cilvēkiem, kuriem nepieciešama aprūpe. Aprūpējot cilvēku, māsa rada apstākļus, kuros izpaužas cieņa pret cilvēka vērtību sistēmu, ieradumiem, ticību. Māsa rūpīgi glabā personiska rakstura informāciju un pārdomāti pieņem lēmumus par šādas informācijas izpaušanu

Māsas un viņu darbs Māsa ir personiski atbildīga par savu darbu un darba iemaņu un zināšanu izkopšanu, pastāvīgi mācoties. Māsa uztur visaugstākos pacienta aprūpes standartus, kādi reāli iespējami attiecīgajā situācijā. Māsa pārdomāti pieņem lēmumus par personisko kompetenci gan uzņemoties, gan uzdodot citiem darba pienākumus. Pildot savus darba pienākumus, māasai ar savu uzvedību vienmēr jādara gods savai profesijai.

Māsas un sabiedrība Kopā ar pārējiem pilsoņiem māsa ir atbildīga par tādas darbības ierosināšanu un atbalstīšanu, kura apmierina sabiedrības veselības un sociālās vajadzības.

Māsas un viņu darba partneri Māasai jāuztur darba attiecības ar partneriem aprūpes un citās jomās. Māasai jāpieņem atbilstošs lēmums, lai pasargātu pacientu, kura aprūpi apdraud nekompetenta, neētiska un prettiesiska darbība.

Māsas un viņu profesija Māasai ir svarīga loma sava aroda prakses un izglītības vēlamo standartu noteikšanā un ieviešanā. Māsa aktīvi papildina savas profesijas zināšanu pamatus. Māsa, darbodamās savā profesionālajā un arodorganizācijā, piedalās zinību un profesijas attīstībā, taisnīgu sociālo un ekonomisko darba apstākļu nodrošināšanā.